

Делятинчук Андрій Іванович,
здобувач кафедри публічного управління та адміністрування Інституту гуманітарної підготовки та державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти та газу, 76010, м. Івано-Франківськ, вул. Короля Данила, 6, e-mail: andrdelyatun@ukr.net, <https://orcid.org/0009-0003-7778-5715>

Deliatynchuk Andrii Ivanovych,
graduate student of the Department of Public Management and Administration, Institute of Humanitarian Training and Public Administration, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, 76010, Ivano-Frankivsk, 6, Korolia Danyla Str., e-mail: andrdelyatun@ukr.net, <https://orcid.org/0009-0003-7778-5715>

РОЗВИТОК ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ ЄС ДЛЯ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація. Стаття представляє історико-компаративний аналіз становлення та розвитку публічної політики розвитку гірських територій Українських Карпат як невід'ємної складової стратегії ЄС для Карпатського регіону, що становить **мету даної роботи**. Системний та історико-компаративний аналіз публічної політики Європейського Союзу та України складають **методологію** проведеного дослідження.

Наукова новизна полягає в узагальненні та систематизації історичного поступу формування та реалізації Європейської та Української публічної політики розвитку Карпатського регіону від 1991 до 2022 року. Обґрунтовано, що Карпатський регіон має стратегічне значення у розвитку територій Центрально-Східної Європи, який відіграє важливу роль для інтеграції європейського транснаціонального простору завдяки своєму набору спільних рис та викликів. Обґрунтовано, що подальший розвиток Українських Карпат є неможливим без сталого розвитку Карпатського макрорегіону в цілому, зміцнення міждержавної співпраці та розбудови партнерських відносин, спрямованих на забезпечення спільної відповіді на виклики, засновані на принципах та цінностях, визначених Карпатською конвенцією, що передбачає, зокрема, необхідність формування й реалізації політики згуртованості та транснаціонального співробітництва між Україною та Європейським Союзом, розробки відповідних макрорегіональних стратегій сталого розвитку гірських територій Карпат як елементу європейської інтеграції.

Зроблено **висновки**, що використання ресурсів Карпат має здійснюватися у сталий та раціональний спосіб, з повагою до культурної спадщини та навколишнього середовища, і має приносити користь людям та природі, для яких завдання полягає в адаптації не лише до зростаючого антропогенного тиску, а й до зміни клімату та погіршення якості екологічних компонентів.

Ключові слова: публічне врядування, розвиток гірських територій, Карпати, ЄС, Україна.

DEVELOPMENT OF THE MOUNTAIN TERRITORIES OF UKRAINE AS A COMPONENT OF THE EU STRATEGY FOR THE CARPATHIAN REGION

Abstract. The article presents a historical and comparative analysis of the formation and development of the public policy for the development of the mountainous territories of the Ukrainian Carpathians as

an integral component of the EU strategy for the Carpathian region, which is the **purpose of this work**. Systematic and historical-comparative analysis of the public policy of the European Union and Ukraine make up the **methodology** of the conducted research.

The **scientific novelty** consists in the generalization and systematization of the historical progress of the formation and implementation of the European and Ukrainian public policy for the development of the Carpathian region from 1991 to 2022. It is substantiated that the Carpathian region has a strategic importance in the development of the territories of Central-Eastern Europe, which plays an important role for the integration of the European transnational space due to its set of common features and challenges. The most important directions of joint activities for the further development of the Carpathian macro-region at the local, national and international levels are: mitigating the consequences of climate change and protecting biodiversity, ensuring access to green energy, increasing the competitiveness and cohesion of the Carpathian region, including the use of endogenous innovation potential. It is substantiated that the further development of the Ukrainian Carpathians is impossible without the sustainable development of the Carpathian macro-region as a whole, the strengthening of interstate cooperation and the development of partnership relations aimed at ensuring a joint response to challenges based on the principles and values defined by the Carpathian Convention, which includes, in particular, the need formation and implementation of the policy of cohesion and transnational cooperation between Ukraine and the European Union, development of appropriate macro-regional strategies for the sustainable development of the Carpathian mountain areas as an element of European integration.

It was **concluded** that the use of the resources of the Carpathians should be carried out in a sustainable and rational way, with respect for cultural heritage and the environment, and should bring benefits to people and nature, for whom the task is to adapt not only to the growing human pressure, but also to climate change and deterioration of the quality of ecological components.

Key words: public governance, development of mountain areas, Carpathians, EU, Ukraine.

Постановка проблеми (вступ). Фізико-географічні умови існування населених територій на земній кулі значною мірою впливають на характер та особливості життєдіяльності територіальних громад, їх культуру, формування економічного й соціального укладу населених пунктів. Ця специфіка обумовлює той чи інший потенціал розвитку, заснований на потенціалі й перевагах навколишнього ландшафту, схильності мешканців до ведення тих чи інших конкретних видів діяльності, спільній культурній спадщині та ідентичності. Близькі типи територій, як правило, стикаються з близькими за своїм характером проблемами, спільними або схожими викликами, що часто не мають політико-адміністративних кордонів або виходять далеко за них. Це призводить до об'єктивного формування функціональних регіонів, де географічна специфіка даної території (наприклад, спільного моря або гірського району) спонукає територіальні громади до співпраці поза територіальними кордонами. Зазначене в повній мірі стосується Українських Карпат, життєдіяльність яких є невіддільною від життєдіяльності Карпат польських, словацьких або румунських.

Гірські території України є унікальним національним багатством нашого народу, вони зберігають важливу природну і культурну спадщину та підтримують стабільність екосистем

на обширних прилеглих територіях. Тому гірські території не тільки мають бути невід'ємною частиною стратегічного розвитку держави та забезпечувати стале функціонування економічного простору, формування соціальної сфери, але й зберігати та примножувати унікальний природний потенціал навколишнього середовища.

В контексті європейської парадигми сталого розвитку, імplementованої в українському нормативно-правовому полі українська держава має формувати соціально-економічну політику розвитку гірських територій у відповідності до офіційної Стратегії Європейського Союзу для Карпатського регіону з врахуванням економічних, соціально-політичних, культурних, екологічних чинників, посилюючи їх інтегрованість у європейський простір, що вимагає встановити цілі та розробити ефективні механізми їх реалізації. Зазначене актуалізує дослідження проблем та перспектив розвитку гірських територій України як складової стратегії ЄС для Карпатського регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В силу специфіки сучасних подій в світі та особливо в обставинах продовження війни в Україні багато інших проблем відійшли на "другий план політичного порядку денного" як власне України, так і Європейського Союзу. Зокрема

це стосується проблематики розвитку гірських територій Карпатського регіону, увага до якої від початку повномасштабного вторгнення російських окупантів в Україну значно зменшилась. Відтак останні дослідження та наукові публікації за цією тематикою за невеликим виключенням здебільшого датуються передвоєнними часами. В даній роботі ми спиратимемося на науковий доробок таких науковців та експертів, як М. А. Блажівська, яка деталізує особливості упровадження публічно-управлінських механізмів розвитку територіальних громад (Блажівська, 2020); В. С. Кравців та П. В. Жук, що аналізують стан та перспективи розвитку гірських територій України у парадигмі європейського досвіду (Кравців, Жук, 2018); Ю. І. Стадницький, який разом з В. С. Кравцевим характеризує міжнародні акти, дотичні гірської політики й світовий досвід реалізації таких нормативно-правових документів (Стадницький, Кравців, 2005); С. В. Криштанович, котра здійснила монографічний комплексний аналіз соціально-економічного розвитку гірських територій в Україні й у країнах ЄС, які забезпечуватимуть сталий розвиток гірських територій (Криштанович, 2017); М. Лендбел, що зосереджує наукову увагу на європейському досвіді функціонування спеціальних інституцій розвитку територій (Лендбел, 2001); А. Ткачук, С. Максименко, С. Таппер, які окреслюють можливості розвитку гірських територій в умовах децентралізації (А. Ткачук, С. Максименко, С. Таппер, 2018); К. Д. Ніколаєв, що характеризує міжнародне співробітництво та його вплив на політику екологічної безпеки в Україні (Ніколаєв 2023); І. В. Свида, яка розкриває роль і значення гірських територій в контексті стійкого розвитку українських Карпат (Свида, 2014); В. В. Химинець, що окреслює перспективи еколого-економічного розвитку Карпатського регіону (Химинець, 2016).

Мета статті (постановка завдання). Метою даної наукової розвідки є історико-компаративний аналіз становлення та розвитку публічної політики розвитку гірських територій Українських Карпат як невід'ємної складової стратегії ЄС для Карпатського регіону.

Методологія дослідження. Основними методологічними засадами даної статті є системний та історико-компаративний аналіз публічної політики Європейського Союзу та України, що дозволили розкрити стан Карпатського регіону, а також передумови та поточну публічно-управлінську діяльність на державному, міжурядовому та субдержавному рівнях в контексті Стратегії ЄС для Карпатського регіону як важливого

елементу поглиблення загальноєвропейських процесів регіоналізації, а також представлення перспектив прийняття цієї стратегії.

Виклад основного матеріалу. Карпатський гірський масив за своїми розмірами та довжиною простягання є другим в Європі (після Скандинавських гір) й першим за кількістю країн, розташованих на його теренах. При цьому Карпати розташовані периферійно по відношенню до європейських центрів розвитку, а також відокремлені зовнішнім кордоном ЄС, що є значним бар'єром для співпраці та розвитку. Карпатські регіони залишаються найбіднішими в ЄС, тоді як соціально-економічні виклики, з якими стикаються різні частини цього макрорегіону, хоча й розділені національними кордонами, схожі. Водночас цей регіон має значний потенціал. Частина гірських територій вкрита пралісами, званими Карпатським лісом, які виконують дуже важливі екологічні функції та екосистемні послуги. Функціонуючі (напів)природні екосистеми є притулком для багатьох видів флори і фауни, підтримуючи рівень біорізноманіття, ліси є справжнім резервуаром води, а всю територію можна назвати зеленими легенями Центральної та Східної Європи. Макрорегіон характеризується безцінними ландшафтними та культурними цінностями, які слід оберігати і водночас використовувати їхній потенціал. Місцевість також вирізняється різноманітною архітектурою та культурою, які є основою спільної карпатської самобутності. Більш повне використання цього потенціалу може бути досягнуто через тісну співпрацю між країнами, наприклад, через створення карпатського бренду, який підтримує діяльність для туризму, засновану на ландшафтних цінностях та культурній спадщині, а також екологічне сільське господарство та регіональну кухню.

Україна, Румунія, Польща, Словаччина, Чехія, Угорщина, Сербія та Австрія мають у своєму складі адміністративно-територіальні утворення в локації Карпатських гір, що зумовлює як макрорегіоналізацію в межах самих цих країн, так і в межах Європейського Союзу, спонукають прикордонні регіони й країни до транс-кордонного співробітництва.

Слід визнати, що співробітництво в рамках макрорегіонів не є абсолютно новим явищем європейської інтеграції. Такий підхід діє в ЄС вже багато років. Його відправною точкою є відображення того, що адміністративні кордони – часто штучно – розділяють території численними та різноманітними зв'язками. На переконання європейської спільноти політика

розвитку має виходити за ці межі та враховувати спільні потреби й виклики, характерні для кожної території. Відповідно до цього підходу в ЄС склалася практика врахування специфіки макрорегіонів та їх захисту в першу чергу в рамках міжнародних конвенцій про охорону природи, тобто ратифікованих, багатосторонніх угод, створених на основі міжнародних правових договорів.

Як в Україні, так і в цілому у Європі, гірські території характеризуються складними географічно-природничими, соціально-економічними, транспортно-логістичними умовами, відрізняються своїм периферійним статусом у складних умовах життєдіяльності. Саме тому розвиток гірських територій є в центрі уваги міжнародних інституцій найвищого рівня. Так, ще в далекому 1991 році було укладено «Альпійську конвенцію» з програмою стратегії дій ЄС для альпійського регіону.

Роком пізніше на конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. гірські регіони були зараховані до вразливих екосистем і обговорення проблем їх розвитку було визнано однією із пріоритетних тем світового Порядку денного на XXI ст. (Програма..., 2000,69). У 2003 році Третьою Європейською конференцією гірських районів було ухвалено «Європейську хартію гірських регіонів». За рекомендацією Ради Європейського союзу цю Хартію було покладено за основу створення Рамкової конвенції, згідно з якою держави-члени Ради Європи мали взяти на себе зобов'язання забезпечити юридичне визнання особливої природи гірських регіонів, що має відобразитись як в організації політичних й адміністративних структур, так у конкретній політиці в окремих галузях загальної діяльності; розробляти і здійснювати таку політику територіального планування в гірських регіонах, яка сприяла б сталому розвитку традиційної діяльності з урахуванням потреб охорони довкілля.

В ході зазначеної конференції зазначалося, що Карпатський макрорегіон є демографічно регресивною територією – протягом попередніх десятиліть тут відбувалося щорічне зменшення кількості мешканців, внаслідок чого населення Карпат скоротилося на 2,7 млн осіб. Скорочення чисельності населення відбулося в більшості карпатських країн, що належать до за винятком Словаччини. Другим тривожним явищем було визначено економічну ситуацію в макрорегіоні, про що свідчить низьке значення ВВП на душу населення порівняно з європейським простором

в цілому та Альпійським макрорегіоном як релевантно порівняним. Було встановлено, що в Карпатах все ще існують диспропорції у соціальній та економічній сферах. Ще однією диспропорцією постав вищий рівень розвитку північної частини макрорегіону (Чехія, Словаччина, північна Угорщина, Польща), ніж у південно-східній частині (Україна, Румунія та Сербія) (Програма..., 2000,60).

З урахуванням того, що багато країн світу вже завдали шкоди своєму природному середовищу і виступають основними джерелами екологічного забруднення, особливо важливим К. Д. Ніколаєв визначає введення Карпатської конвенції. Ця конвенція призначена сприяти збереженню найбільшого в Європі заповідника дикої природи, оточеного горами, що визначається як ключовий шлях для подальшого екологічного розвитку країн Східної Європи (Ніколаєв,2023, 62). Карпатська конвенція була прийнята 22 травня 2003 року в Києві з наступною її ратифікацією Україною, Чехією, Польщею, Румунією, Сербією, Словацькою Республікою та Угорщиною (попри зусилля урядів зазначених країн Європейська комісія Карпатську конвенцію так і не ратифікувала). Метою цієї Карпатської конвенції є як охорона, так і сталий розвиток Карпат, а сфера її застосування охоплює такі сфери: управління земельними ресурсами, охорона біорізноманіття, просторове планування, управління водними ресурсами, сільське та лісове господарство, транспорт та інфраструктура, туризм, промисловість та енергетика, культурна спадщина, моніторинг стану довкілля за допомогою системи раннього попередження, пом'якшення та адаптація до наслідків зміни клімату, нарощування знань, екологічна свідомість та соціальна участь.

Оцінюючи можливості та реальний потенціал Карпатського макрорегіону у 2016 році Міністерство інвестицій та розвитку Польщі розпочало неформальну співпрацю з країнами Карпат: Чехією, Молдовою, Румунією, Словацькою Республікою, Сербією, Україною та Угорщиною, спрямовану на підготовку ґрунту для прийняття макрорегіональної стратегії ЄС для Карпат. Відповідно до науково обґрунтованого політичного підходу було підготовлено діагноз з урахуванням аспектів соціально-економічного та просторового розвитку Карпат. В результаті цієї роботи, за підтримки зовнішніх експертів, було розроблено проект Карпатської стратегії, який було погоджено з міжнародною групою експертів урядового рівня. Головною метою Карпатської стратегії було визначено:

«посилення конкурентоспроможності та привабливості Карпатського регіону та покращення якості життя мешканців на основі його внутрішнього потенціалу розвитку, з повагою до природної та культурної спадщини Карпат» (Strategia karpacka, 2018).

Карпатська стратегія єднала в собі три ключові цілі: «Конкурентоспроможні Карпати», «Зелені Карпати» та «Когерентні Карпати». Також було виділено горизонтальний напрямок: інституційна кооперація та просторове планування. Проект Карпатської стратегії містить зразкові напрямки дій, які можуть стати флагманськими проектами для кожної з цілей стратегії. Це: Карпатська платформа трансферу технологій, інкубатор «зелених індустрій», центр підтримки інновацій (мета «Конкурентоспроможні Карпати»); універсальна система раннього попередження про стихійні лиха та розвиток нових технологій генерації енергії (мета «Зелені Карпати»); ViaCarpathia та інтермодальність – ефективна інтеграція транскордонного залізничного сполучення з громадським транспортом (ціль «Когерентні Карпати»). Прикладами горизонтальних дій є: посилення співпраці між карпатськими містами та селами, спільна координація управління просторовим плануванням та посилення транскордонного співробітництва. За результатами підготовки проекту стратегії 5 вересня 2018 року в Криниці Здруй було підписано Карпатську декларацію, підписантами якої стали Словаччина, Україна, Угорщина та Польща (DeklaracjaKarpacka, 2018). У лютому 2019 року було розроблено Карпатську дорожню карту, метою якої було спланувати наступні кроки на шляху до прийняття макростратегії. Проте вже наприкінці того ж року розпочалася світова пандемія Ковід-19, потім війна в Україні і внаслідок цих глобальних катаклізмів реалізація Карпатської стратегії відклалася до «кращих часів».

Узагальнюючи світові та європейські підходи С. В. Криштанович зазначає, що «у світовій практиці вже давно сформувалося та знайшло застосування розуміння гірської політики як інструмента найбільш повної реалізації соціально-економічних проблем населення, яке проживає в гірських районах. Основою гірської політики зарубіжних країн є визнання того, що гори є винятковим природним і культурним спадком, який необхідно берегти й розвивати; ключову роль у процесі збереження та розвитку цього спадку відіграє постійна присутність (проживання) у гірських регіонах людей: по-перше, як невід’ємної складової частини цього спадку,

по-друге, як необхідна умова забезпечення ефективної охорони ландшафтів і природних ресурсів гір; специфіка гірських регіонів (важкодоступність, нерівність рельєфу тощо) ускладнює забезпечення основних потреб населення; населенню гірських регіонів необхідно гарантувати право на проживання та працю у горах, а також на умови та рівень життя такі ж, як і в тих регіонах, що перебувають у більш сприятливому становищі» (Криштанович, 2017,21).

В Україні розвиток гірських регіонів територіальних громад закріплений в таких документах як Державна програма розвитку регіону українських Карпат на 2020–2022 роки та Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. Ці стратегічні документи містили завдання та передбачувані дії органів публічного управління щодо покращення стану інфраструктурного середовища, соціально-культурних об’єктів, бережливого використання природних ресурсів активізації діяльності з охорони природних екосистем та зміцнення рівня екологічної безпеки гірських регіонів, попередження та подолання наслідків катастроф техногенного характеру тощо (Про затвердження..., 2020). Очевидно, що після перемоги й початку відбудови України буде необхідно серед першочергових урядових рішень прийняти нову Стратегію розвитку гірських територій України, яка «має бути значно більш деталізованою, з чіткими пріоритетами й завданнями, підкріпленими ресурсним забезпеченням, ефективними механізмами і засобами впливу безпосередньо у сферах екології, природокористування, соціальної рівності і стабільності, поєднанням соціальних потреб місцевого населення із економічними вигодами цих територій, якості життя територіальних громад в цілому» (Кравців, Жук, 20128, 66).

Відповідно до європейських стандартів та принципів основою нової державної політики розвитку гірських територій має стати розуміння того, що гори є винятковим природним і культурним спадком, який необхідно берегти й розвивати; ключову роль у процесі збереження та розвитку цього спадку відіграє постійна присутність (проживання) у гірських регіонах людей: по-перше, як невід’ємної складової частини цього спадку, по-друге, як необхідна умова забезпечення ефективної охорони ландшафтів і природних ресурсів гір; специфіка гірських регіонів (важкодоступність, нерівність рельєфу тощо) ускладнює забезпечення основних потреб населення; населенню гірських регіонів необхідно гарантувати право на проживання та працю у горах, а також на умови

та рівень життя такі ж, як і в тих регіонах, що перебувають у більш сприятливому становищі (Кравців, Стадницький, 2005, 11).

Україна має ретельно вивчати та спиратися на європейський досвід формування та реалізації державної політики розвитку гірських територій, яка носить цілеспрямований і систематичний характер, спрямований на розвиток соціально-економічної інфраструктури гірських територіальних громад, дотримання екологічної і соціальної безпеки місцевого населення відповідно до міжнародних соціально-економічних стандартів.

У стратегічному плані повоєнна державна політика розвитку гірських територій українських Карпат має передбачати: формування системи інвестиційної привабливості територіальних громад, зацікавлення інвесторів до співпраці в рамках проектів сприяння розвитку об'єднаних територіальних громад (Блажівська, 2020, 184); запровадження пільгового режиму інвестиційної діяльності з метою забезпечення їх економічного розвитку, сприяння зайнятості населення та подолання негативних наслідків трудової міграції (Свида, 2014, 69); запровадження переходу в гірських районах Карпатського регіону на кластерний тип їх розвитку з формуванням науково-виробничих кластерів чотирьох типів: фармацевтичної, харчової, оптичної та електронної промисловості (Химинець, 2016, 27); створення підприємницької корпорації у провідній галузі гірських територій – рекреаційно-туристичній, що надасть рекреаційно-туристичній галузі гірських територій можливості постійної диверсифікації та значною мірою сприятиме здатності адаптуватися територіальним громадам до змін у зовнішньому середовищі (Криштанович, 2017, 212).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Карпатський регіон має стратегічне значення у розвитку територій Центрально-Східної Європи, який відіграє важливу роль для інтеграції європейського транснаціонального простору завдяки своєму набору спільних рис та викликів. Подальший розвиток Українських Карпат є неможливим без сталого розвитку Карпатського макрорегіону в цілому, зміцнення міждержавної співпраці та розбудови партнерських відносин, спрямованих на забезпечення спільної відповіді на виклики, засновані на принципах та цінностях, визначених Карпатською конвенцією, що обумовлює необхідність, зокрема, формування й розвитку політики згуртованості та транснаціонального співробітництва між Україною та Європейським Союзом, розробки відповідних макрорегіональ-

них стратегій сталого розвитку гірських територій Карпат як елементу європейської інтеграції.

Використання ресурсів Карпат має здійснюватися у сталий та раціональний спосіб, з повагою до культурної спадщини та навколишнього середовища, і має приносити користь людям та природі, для яких завдання полягає в адаптації не лише до зростаючого антропогенного впливу, а й до зміни клімату та погіршення якості екологічних компонентів. Найважливішими напрямками спільної діяльності з подальшого розвитку Карпатського макрорегіону на місцевому, національному та міжнародному рівнях є: пом'якшення наслідків зміни клімату та захист біорізноманіття, забезпечення доступу до зеленої енергії, підвищення конкурентоспроможності та згуртованості Карпатського регіону, включаючи використання ендемічного інноваційного потенціалу. Розробка й обґрунтування таких заходів має стати предметом подальших перспективних розвідок в даному напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: —

1. Блажівська М. А. Особливості запровадження публічно-управлінських механізмів розвитку територіальних громад. *Ефективність державного управління*. 2020. Вип. 3. С. 93–106.
2. Кравців В. С., Жук П. В. Розвиток гірських територій України у парадигмі європейського досвіду. *Економіка України*. 2018. № 5. С. 61–72.
3. Кравців В. С., Стадницький Ю. І. Гірська політика: міжнародні акти і світовий досвід. Львів : ІРД НАН України, 2005. 50 с.
4. Криштанович С. В. Публічний менеджмент соціально-економічного розвитку гірських територій Карпатського регіону : монографія. Львів : ЛДУФК, 2017. 207 с.
5. Лендьял М. Спеціальні інститути розвитку територій: Європейський досвід. *Інститути та інструменти розвитку територій. На шляху до європейських принципів* / за ред. С. Максименка. Київ : Центр Ін-ту Схід-Захід? 2001. С. 67–148.
6. Можливості розвитку гірських територій в умовах децентралізації. Програма «U-LEAD з Європою». Київ: б.м., 2018. 44 с. URL :<https://decentralization.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf>
7. Ніколаєв К. Д. Міжнародне співробітництво та його вплив на політику екологічної безпеки в Україні. *Публічне урядування*. 2023. № 3 (36). С. 60–65. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-3\(36\)-7](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-3(36)-7)
8. Програма дій „Порядок денний на XXI століття / пер. з англ. Київ: Інтелсфера, 2000. 360 с.
9. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5.08.2020 р. № 695. *Урядовий портал: сайт*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

